

ટ્રેક નં. ૫૬ : ભાવભાસન વિષે

* ભાવ-ભાસન!! આ શબ્દ વળી કયા શબ્દકોષમાં આવે છે? તે કેવી રીતે થાય? તે સમજીને અનુભવવું છે? તો ચાલો અમારા બેનશ્રી પાસે.

* માંગલિક :

* ભક્તિ : એ...અનુભવ ચિંતામણિ રતન, અનુભવ હૈ રસકૂપ.

એ...અનુભવ મારગ મોક્ષકો, અનુભવ મોક્ષ સ્વરૂપ.

* પ્રશ્ન : હે માતાજી, વિચાર તો હોતા હૈ. પર ભાવ ભાસન નહીં હોતા.

● ઉત્તર : વિચાર—પ્રયાસ કરના. પુરુષાર્થ મંદ હોતા હૈ તો નહીં હોતા હૈ. ઉસકે લિયે આકુળતા નહીં કરની. ધીરજ રખના ઓર ભાવના કરના. પ્રયાસ કરના, ઈસમેં થકના નહીં. મુંઝાના નહીં. ઈસમેં પ્રયાસ કરના હૈ. ઈસમેં જૈસે ઇશ, ઉસમેં માખન જુદા પડતે હૈ તો ઐસે મંથન કરનેસે ઇશ ઓર માખન દોનોં જુદા પડતે હૈ. ઐસે પ્રયાસ કરના કે “મેં ભિન્ન હૂં. મેં ચેતન જ્ઞાયક તત્વ, મેં ભિન્ન હૂં.” ઐસા પ્રયાસ ભીતરમેં ચેતન તત્વકો પિછાને. ઉપર ઉપર તો ઠીક, પણ એ તો ભાવનારૂપે, પણ ભીતરમેં તો ઐસા તીવ્ર પુરુષાર્થ કરનેસે ઐસા ભેદજ્ઞાન હુએ બિના રહતા હી નહીં. (બરાબર)

જૈસે ઇસ કે મંથન કરનેસે વો માખન જુદા પડ જાતા હૈ. ઐસે જ્ઞાયક તત્વ ભિન્ન હી હૈ, વો ભિન્ન ખ્યાલમેં નહીં આતા હૈ. ભિન્ન, અનાદિ અનંત ભેગા એક હુઆ હી નહીં હૈ. એકત્વ માન્યતા હુઈ હૈ, તો ઈસકા પ્રયાસ કરનેસે ઈસકી ભેદજ્ઞાનકી પરિણતિ પ્રગટ હોતી હૈ. ઈસમેં આકુળતા નહીં કરના, ધીરજ રખના. ભાવના કરના. પ્રયાસ કરના તો પ્રગટ હુએ બિના રહેતા હી નહીં. ઈસમેં કાળ લગે તો કુછ નહીં, પણ ઈસમેં પ્રયાસ કરતે હી રહના. એ માખન ઇશમેંસે વલોનેસે જુદા પડ જાતા હૈ.

● બહેનશ્રી : અનાદિની એકત્વબુદ્ધિ છે ને એટલે મુશ્કેલ પડે છે. પણ પોતાનો સ્વભાવ છે. થાય તો (કોઈને) અંતર્મુહૂર્તમાં થાય છે. અને પ્રયાસ કરતા કરતા કોઈને ધીરે ધીરે પણ થાય છે. શિવભૂતિ મુનિને કાંઈ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ નોતો. કાંઈ નહોતું પણ બાઈ દાળ ને ફોતરાં જુદા પાડતી હતી. ગુરુએ કીધું ‘મારુષ માતુષ’ ભૂલી ગયા તો પછી એ ફોતરાં ને દાળ દેખીને કહે કે આ દાળ જુદી ને આ ફોતરાં જુદા, એમ ગુરુનો આશય પકડી લીધો ને પરિણતિ પ્રગટ કરી દીધી. તો અંતર્મુહૂર્તમાં પ્રગટ થયું એવો તીવ્ર પુરુષાર્થ ઉપડી ગયો. કોઈને ધીરે ધીરે હોતા હૈ. કોઈ કો જલ્દીસે હોતા હૈ. પ્રયાસ કરના ચાહિયે. એસા જ્ઞાન, એસા પ્રયાસ જ્ઞાયક આત્માકો પ્રસન્ન કરે ઈસકી પરિણતિ પલટ જાતી હૈ. ઈસમેંસે સબ આનંદ આતા હૈ. બાહ્યદૃષ્ટિ છોડ દે. અંતર્દૃષ્ટિ કરો. સબકો હો સકતા હૈ. ૧.

* પ્રશ્ન : લક્ષણનાં ભાવભાસનનાં વિષયમાં વિચારીએ તો લક્ષણનો ભાવભાસન. જાણવું છે, આ જાણવું, જાણવું, જાણવું થઈ રહ્યું છે એ કોઈ જડમાં થવું નથી. આમ તો અનુમાન વેદન, વેદન થાય છે જ્ઞાનીને. પણ ઈ છે તો અનુમાન જ્ઞાન, અનુભવ જ્ઞાન તો નથી. અનુમાન જ્ઞાન છે કે આ જાણવું, જાણવું થાય છે ઈ ઉપરથી આ ‘જાણનાર જે છે એ ‘હું છું’ તો એ જ્ઞાયકનું ભાવભાસન કહેવાય ?

● ઉત્તર : એને યથાર્થ અને બરાબર ઓળખે તો ભાવભાસન થાય એને. ભાવને ઓળખે તો એને ભાવભાસન થાય. એના સ્વભાવ ઉપરથી ઓળખે. ભાવભાસન એટલે એનો સ્વભાવ છે એને ઓળખે તો ઈ ભાવભાસન કહેવાય. ૨.

* પ્રશ્ન : અહીંયા માતાજી સ્વભાવ એટલે જ્ઞાન લેવું ?

● ઉત્તર : જ્ઞાનને ઓળખે. ૩.

* પ્રશ્ન : એ જ્ઞાનનો સ્વભાવ એ જાણવું, જાણવું, જાણવું. ઈ તો સ્વને જાણવું અને પરને જાણવું. એવું જાણપણું આમ તો

અતીન્દ્રિય છે અથવા તો અમૂર્તિક છે એટલે ઇન્દ્રિયનો વિષય ગણાતો નથી. એવા અત્યારે તો માનસિક જ્ઞાનવાળો એવા સ્વરૂપનો ખ્યાલ આવે કે આ જાણવું જાણવું થઈ રહ્યું છે એ જ્યાંથી ઉઠે છે એ જાણનાર આખું એક અભેદ ધ્રુવ તત્ત્વ તે હું છું. એમ જે વિચાર આવે એને સવિકલ્પ ભાવભાસન એમ કહેવાય ?

● ઉત્તર : એ બુદ્ધિપૂર્વકનું ભાવભાસન છે. ૪.

બુદ્ધિપૂર્વક વિકલ્પવાળું ભાવભાસન છે.

* પ્રશ્ન : હાં.....વિકલ્પ.....વિકલ્પ.

● ઉત્તર : બુદ્ધિપૂર્વક યુક્તિથી નક્કી કરેલું છે. ૫.

* પ્રશ્ન : એવા તો ભાવભાસન પછી નિર્વિકલ્પ અનુભવના કાળે પહેલાં તો ઈ પ્રકારનું તો હોય જ. પણ આમાં પણ એને સ્પષ્ટ લીધું છે કે એ જ્ઞાનભાવોને. એમાં એને ખ્યાલ છે કે આ બધા જોયો મૂર્તિક છે, આ શરીર પણ મૂર્તિક છે અને એ સિવાયનું જે જાણક તત્ત્વ છે આખું હું છું.

● ઉત્તર : ઈ હું છું. જાણનાર છું. એ અનુમાન જ્ઞાન છે. એ યુક્તિથી ભલે છે પણ એ વિચાર કરે તો એ જાણનાર પોતે અંતરમાં પોતે પોતાને જણાઈ રહ્યો છે. એટલે કે સ્થૂળતાથી જણાઈ રહ્યો છે એને. એ જાણનાર ભલે અમૂર્તિક છે. પણ એ જાણનાર પોતે જ છે. એટલે એને એમ ખ્યાલમાં આવી શકે એવો છે કે આ જાણનાર તે હું છું. જાણનાર જાણનાર રૂપે પરિણમે એટલે કે જાણનાર એના મૂળ સ્વભાવરૂપે વેદનમાં નથી પરિણમતો પણ એને જાણનારનો જે અસાધારણ ગુણ છે તે રૂપે તેનું અસ્તિત્વ થઈ રહ્યું છે. એ એને ખ્યાલમાં અનુમાનથી આવી શકે એવું છે. ૬.

* પ્રશ્ન : જ્ઞાન ઉપયોગમાં અસ્તિત્વ પરોક્ષપણે જણાય ?

● ઉત્તર : હા. પરોક્ષપણે એ ગ્રહણ કરી શકે એવો છે. ૭.

* પ્રશ્ન : પરોક્ષપણે પણ જણાઈ શકે. તમે કીધું એ પ્રમાણે મનના સંગે જ્યાંથી કલ્લોલો ઊઠે છે એનું સામાન્યપણું.....

● ઉત્તર : તે જાણનાર એ જાણનાર તે હું છું. ૮.

* પ્રશ્ન : હા. ત્યાર પછીનું શું?

● ઉત્તર : એ જાણનારથી એમ નક્કી કરે કે આ જાણનારો તે જ હું છું અને એ એકલો જાણનારો કેવો છે કે ઈ ન્યારો એ જાણનારમાં આ રાગ એ સંકલ્પ કે વિકલ્પ કે ઈ બધા ભાવો જે છે ઈ જાણનારમાં નથી. જાણનાર એનાથી જુદો છે. જાણનાર ઈ. જાણનારમાં એવું ન હોય. જાણનાર તો, જાણનાર તો જાણનાર એકલો જાણનાર જ હોય ઈ જ ખરો જાણનાર છે. બાકી એમાં જે રાગ ને દ્વેષ ને સંકલ્પ ને વિકલ્પ ને બધી જે આ હું કરી શકું છું અને નથી કરી શકતો એવી જ વિકલ્પોની જે ઘટમાળ છે ઈ ઘટમાળ વગરનું એકલું નિર્વિકલ્પ તત્વ તે જાણનાર તે ‘હું’ છું એવો ન્યારો જાણનારો છું. આ બધો ભેગો ખીચડાવાળો જાણનારો એવો ‘હું’ નથી. એવો પોતાનું ન્યારું અસ્તિત્વ ગ્રહણ કરે અને જાણનારમાં એમાં ટકી રહે કે ‘આ જાણનારો તે જ હું, આ હું નથી. આ જાણનાર તે હું, આ હું નથી’. એવી એની ભેદજ્ઞાનની બુદ્ધિ એમાંથી ઉત્પન્ન કરે જો એને નક્કી બરાબર હોય તો ઈ ક્ષણે ક્ષણે ‘આ જાણનાર તે હું અને આ વિકલ્પ આવે તે હું નથી’. હું એનાથી જુદો. ભલે એ આવે છે વિકલ્પ, પણ એ મારો સ્વભાવ નથી. મારો સ્વભાવ એકલો જાણનાર તે જ હું એ જાણનારમાં જ બધું છે. એ જાણનારમાં અનંત ગુણો છે. ભલે એને વેદનમાં નથી. પણ એ દ્રવ્ય અનંત શક્તિથી ભરેલું એ જાણનાર તે જ ‘હું’. આ જે રાગ ને દ્વેષ ને આ બધી—બધી ક્ષાયની કાલિમા ઈ બધું હું નથી. હું એનાથી નિર્મળ જાણનારો છું. જેમાં જાણનાર જણાય એમાં જુદું ભેદજ્ઞાન આવી જાય છે. યથાર્થ જાણે તો, આગળ જાય તો એમ નક્કી કરવાનું છે. ૯.

* પ્રશ્ન : સવિકલ્પ દશામાં એવા ભાવભાસનમાં ટકી રહે?

● ઉત્તર : હા, ટકી રહે. ‘આ હું નથી, આ હું છું’ એમ ટકી રહે નક્કી કરીને, છોડી દે તો છૂટી જાય. બાકી આ હું’ અને (આ) ‘હું’ નથી. ૧૦.

* પ્રશ્ન : આ એકમાત્ર ઔષધ, બધા સુખનો એકમાત્ર ઉપાય, આ પરમાત્મ તત્વને આશ્રયે છે એમ ફરમાવો છો. આ સિદ્ધાંત અમને હૃદયગત થતો નથી. એટલે એનું ભાવભાસન થાતું નથી.

● ઉત્તર : ગુરુદેવે એક જ કીધું છે. પરમાત્માનો આશ્રય કરો. આત્માનો આશ્રય કરો! એ જ એક જ ઔષધ છે. ગુરુદેવ વારંવાર ઉપદેશમાં એક જ કહેતા હતા કે આ જ એક પરમાત્માનો આશ્રય કરો. એ પરમાત્મા કેવો છે? એ પોતે વિચાર કરે, એનું વારંવાર એનું જ્ઞાન લક્ષણ છે, એને ઓળખીને વિચાર કરે, તો ઓળખાય એવો છે. ઈ બહારમાં ને બહારમાં એને સાચો વિચાર અંતરથી ન કરે, એની જિજ્ઞાસા ન કરે, એની લગની ન લગાડે તો એ સમજાય નહીં. બાકી એ તો સમજાય એવો છે. પોતે જ છે. કાંઈ બીજો નથી, કે કોઈને પૂછવા જવું પડે. ગુરુદેવે ઘણું બતાવ્યું છે કે પોતે જ છે. વિચાર કરે તો જ્ઞાન લક્ષણથી પોતે ઓળખી શકાય એવો છે. પોતે પોતાને ન ઓળખે ઈ પોતાની ભૂલને લઈને અને પોતે બહારમાં એકત્વબુદ્ધિ થઈ રહી છે, એથી નથી ઓળખતો. ઓળખવા ધારે તો ઓળખી શકે એમ છે. એનો માર્ગ તો ગુરુદેવે એટલો બતાવ્યો છે સ્પષ્ટ કરીને, કાંઈ ભૂલ ન રહે એવી જાતનું બતાવ્યું છે. પરમાત્મા, જ્ઞાન લક્ષણ એમાં અનંત ગુણો ભર્યા છે. અનંત આનંદ ભર્યો છે. અનંત જ્ઞાન ભર્યું છે. અનંત જ્ઞાન ભર્યું છે એ આત્મા કાંઈ છુપો રહે એવો નથી. પણ અનાદિ કાળથી પોતે બહાર ભમ્યા કરે છે એટલે ઓળખાતો નથી. એની જિજ્ઞાસા કરે, એની લગની લગાડે, વારંવાર ગુરુદેવે શું કીધું છે એ વિચાર કરે, એનું ભેદજ્ઞાન કરે તો ઓળખાય એવો છે. આ શરીર જુદું, આ આત્મા જુદો. આ વિભાવ થાય એ પણ પોતાનો સ્વભાવ નથી. આકુળતારૂપ છે, એમ પોતે ઓળખવા ધારે તો ઓળખી શકે એવો છે. પોતે કરતો જ નથી. ક્યાંથી ઓળખાય? પુરુષાર્થ જ કરતો નથી. ઔષધ એક જ છે. આ રોગ જે અનાદિનો વિભાવનો રોગ છે એનું ઔષધ એક પરમાત્માનો આશ્રય કરવો.

આત્માનો આશ્રય કરવો. પરમાત્મા છે. બહાર પરમાત્મા જે એને ઓળખી શકે, તો પોતાને ઓળખે. પોતાને ઓળખે તો પરમાત્માને ઓળખે, પણ બહાર જ્યાં ઉપયોગ જાય ત્યાં શુભભાવો અને અશુભભાવો બેય ભાવો બહાર ઉપયોગથી થાય છે. અંતરદૃષ્ટિ કરી, શુદ્ધાત્માને ઓળખે તો એ શુભાશુભ ભાવોથી જુદો એવો આત્મા છે. એ બેય ભાવો એમાં નથી એ આકુળતા સ્વરૂપ છે. ઓળખવા ધારે તો ઓળખી શકાય એવું છે. ઓળખતો જ નથી પોતે, પોતાની ભૂલ છે. “નિજ નયનની આગસે નિરખ્યા નહીં હરિને જરી”. પોતે જ હરિને ઓળખતો નથી. પોતાનું, પોતાની આગસને લઈને અનંતકાળ કાઢ્યો. આ મનુષ્યભવ મળ્યો, આમાં આવા ગુરુદેવ મળ્યા, તો પોતે પુરુષાર્થ કરીને ઓળખે તો ઓળખાય એવો છે. પોતાના પુરુષાર્થની ખામી છે. ૧૧.

* પ્રશ્ન : શુભાશુભ ભાવો જલ્દી હૃદયગત થઈ જાય છે. સમજાય છે ભાવભાસન. એમ આ કેવી રીતે એનું ભાવભાસન થાય કે આ પરમાત્મા છે ?

બેનશ્રી : શુભાશુભ ભાવ અનાદિથી એમાં એકત્વબુદ્ધિ કરી રહ્યો છે અને પોતાના વેદનમાં આવી રહ્યું છે એટલે એને ખ્યાલ આવે છે પણ આ તો પોતે વિચાર કરે તો ઓળખી શકાય છે કે આ જે શુભાશુભ ભાવો હતા એ તો બધા ચાલ્યા જાય છે અને એની પાછળ જે જાણનારો છે ઈ જાણનારો તો એમને એમ ઊભો રહે છે. ઈ જાણનારો છે તે જ હું છું. ઈ જાણનાર ઉપર દૃષ્ટિ કરે. એમાં સૂક્ષ્મ ઉપયોગ કરીને જુએ, તો જાણનારો જણાય એવો છે, જાણનારો પોતાને કેમ ન જાણે? જાણનારો પોતાને જાણી શકે એવો છે, પણ ઓળખતો નથી. પોતાની ભૂલને કારણે લગની લગાડતો નથી, જિજ્ઞાસા કરતો નથી, એટલે એને ભાવભાસન થાતું નથી. એના ભાવ અંદર હૃદયગત થાય એવા છે, પણ ઓળખતો નથી. ઘણાં જીવો ભેદજ્ઞાન કરીને મોક્ષે ગયા છે. અનંતા એ જ માર્ગે જાય છે,

પણ પોતે જ ભેદજ્ઞાન કરતો નથી. ભેદજ્ઞાનના અભાવે મોક્ષ જાતા નથી. ભેદજ્ઞાન—જે જાય છે તે ભેદવિજ્ઞાનથી જાય છે. અનંતા ગયા છે. અનંતા જીવો બધાં દરેકનો સ્વભાવ એક જ જાતનો છે. સિદ્ધ ભગવાન જેવો બધાંનો સ્વભાવ છે. ન થઈ શકે એવું નથી. અનંતાએ પોતાનું સ્વરૂપ ઓળખી સ્વાનુભૂતિ કરી અને ચારિત્ર અને કેવળજ્ઞાન પ્રગટાવીને મોક્ષની સાધના કરી અનંતા જીવોએ, દરેકનો સ્વભાવ એક જ જાતનો છે. ૧૨

જય હો, વિજય હો ભગવતી માતનો જય હો.

